

Zeszyty Naukowe
Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu
Nr 38/2011

Agnieszka Tłuczak

Uniwersytet Opolski

Mirosława Szewczyk

Politechnika Opolska

Identyfikacja perspektyw rozwoju klastrów w województwie opolskim – wyniki badań

***Streszczenie.** W artykule przedstawiono wyniki badań¹ na temat działalności klastrów w województwie opolskim i możliwości ich rozwoju. Scharakteryzowano przedsiębiorstwa działające na terenie województwa opolskiego, wśród których przeważają z branży spożywczej, chemicznej, metalowej i drzewnej. We wnioskach podkreślono, że wielość podmiotów z danej branży pozwala na funkcjonowanie tych przedsiębiorstw w ramach klastrów, co z kolei ma pozytywny wpływ na budowę przewagi konkurencyjnej na rynku..*

***Słowa kluczowe:** klastry, perspektywy rozwoju, województwo opolskie*

1. Wprowadzenie

W regionie opolskim istnieją korzystne warunki do powstawania i rozwoju klastrów. Z jednej strony jest widoczny potencjał gospodarczy przedsiębiorstw (szczególnie przemysłu), z drugiej – istnieje zainteresowanie firm działalnością

¹ Badanie zostało realizowane ramach projektu „Klastry – badania warunków funkcjonowania i możliwości rozwoju w województwie opolskim”. Projekt był realizowany przez Wyższą Szkołę Zarządzania i Administracji w Opolu – w ramach Priorytetu VIII Regionalne Kadry Gospodarki, Działanie 8.1 Rozwój pracowników i przedsiębiorstw w regionie, Poddziałanie 8.1.2 Wsparcie procesów adaptacyjnych i modernizacyjnych w regionie – i współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego – w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki – i budżetu państwa.

badawczo-rozwojową i innowacyjnością. W 2011 r. w województwie opolskim zidentyfikowano łącznie 5 klastrów oraz 5 inicjatyw klastrowych. Większość z nich należy do branż przemysłowych, w szczególności do przemysłu spożywczego, co jest zgodne z wizerunkiem województwa opolskiego². Klastry mogą obejmować firmy z różnych branż, działające w ramach pewnego łańcucha wartości. Firmy działające w klastrze są niezależne – konkurują i jednocześnie w niektórych obszarach współpracują ze sobą. W klastrze jest ważna również współpraca przedsiębiorstw z instytucjami otoczenia, takimi jak uczelnie i jednostki badawczo-rozwojowe, placówki edukacyjne, administracja, instytucje certyfikacyjne i inne³.

Celem opracowania jest przedstawienie wyników badań na temat identyfikacji perspektyw rozwoju klastrów w województwie opolskim oraz warunków ich funkcjonowania. Badanie zostało przeprowadzone na przełomie kwietnia i maja 2011 r. W badaniach zastosowano technikę CAWI (*Computer Assisted Web Interview*). W tym celu stworzono specjalny elektroniczny wystandaryzowany kwestionariusz, dostępny on-line⁴. W badaniu uczestniczył zespół złożony z piętnastu ekspertów. Zaproszono przedstawicieli uczelni i instytutów naukowo-badawczych, instytucji otoczenia biznesu, centrów transferu technologii, izb przemysłowo-handlowych, klastrów, inkubatorów przedsiębiorczości oraz instytucji wspierających rozwój innowacji i technologii *high-tech*. Eksperti posiadali wiedzę merytoryczną i doświadczenie w zakresie tematyki będącej przedmiotem badania. Wybór jest wysoce adekwatny ze względu na cele, którymi są: identyfikacja branż kluczowych dla rozwoju klastrów w województwie opolskim oraz projekcja tendencji rozwojowych⁵.

2. Struktura gospodarcza regionu

Na tle wszystkich województw Opolszczyznę wyróżnia duży potencjał gospodarczy i inwestycyjny oraz szybkie tempo przekształceń własnościowych.

² E. Karaś, *Analiza inicjatyw klastrowych w województwie opolskim*, w: *Klastry i inicjatywy klastrowe w województwie opolskim*, red. W. Duczmal, W. Potwora, Wyd. IŚ, Opole 2011.

³ *Polskie klastry i polityka klastrowa – raport otwarcia nt. polskiej polityki klastrowej*, PARP, www.pi.gov.pl/PARPFiles/file/klastry/Tresci_stale/Raport_otwarcia_nt_polskiej_polityki_klastrowej.pdf [dostęp: 15.09.2011].

⁴ Kwestionariusz był dostępny za pośrednictwem strony internetowej projektu: <http://klastry.wszia.pl> [dostęp: 15.09.2011].

⁵ M. Szewczyk, A. Tłuczak, B. Ruszczak, *Organizacja badania „Projekcja inicjatyw klastrowych w województwie opolskim”*, w: *Projekcja inicjatyw klastrowych w województwie opolskim*, red. W. Duczmal, W. Potwora, Wyd. IŚ, Opole 2011.

W regionie opolskim jest zarejestrowanych ok. 100 tys. podmiotów gospodarki narodowej⁶. W gospodarce narodowej województwa opolskiego pracuje ponad 300 tys. osób, z tego ponad 73% w sektorze prywatnym. Wyróżnikiem województwa opolskiego jest znacząca rola przemysłu – prawie 31% wartości dodanej brutto przypada właśnie na ten rodzaj działalności (trzecie miejsce w kraju). Cechą charakterystyczną przemysłu jest jego równomierne rozmieszczenie na obszarze całego województwa oraz zróżnicowana struktura branżowa. Różnorodna struktura przemysłu i długoletnia tradycja produkcji przemysłowej – to atuty rozwojowe regionu. Najwyższym udziałem w produkcji przemysłowej cechuje się przemysł spożywczy (13,2% całej produkcji regionalnej), drugie miejsce zajmuje produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych (jej udział w produkcji sprzedanej przemysłu ogółem wynosi 11,7%). Trzecim działem – ze względu na udział w produkcji sprzedanej przemysłu – jest działalność związana z produkcją wyrobów z surowców niemetalicznych (11,1% produkcji w regionie w stosunku do 4,2% średnio w kraju). W przemyśle spożywczym szczególnie istotną rolę odgrywa: przetwórstwo owoców i warzyw, produkcja wyrobów mleczarskich, a także produkcja wyrobów piekarskich, ciastkarskich i cukierniczych. Przemysł chemiczny bazuje głównie na produkcji podstawowych chemikaliów oraz w mniejszym stopniu na produkcji wyrobów chemii gospodarczej. Produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych jest istotnym elementem potencjału przemysłowego Opolszczyzny (czołowy producent w kraju). Szczególne znaczenie ma również przemysł cementowo-wapienniczy, produkcja wyrobów betonowych oraz gipsowych, a także produkcja szkła i wyrobów ze szkła. Do dominujących branż zaliczyć należy także: przemysł metalowy, motoryzacyjny (związany z produkcją części i akcesoriów), maszynowy oraz przemysł związany z produkcją mebli. Ponadto region zalicza się do czołowych producentów branży koksowniczej oraz energetycznej. Z myślą o inwestorach opolskie gminy przygotowują nowe tereny pod inwestycje, modernizują infrastrukturę techniczną, promują lokalny biznes, tworzą korzystny klimat dla przedsiębiorczości⁷.

3. Czynniki sprzyjające rozwojowi oraz ograniczające rozwój klastrów w województwie opolskim

W literaturze przedmiotu dotychczas przedstawiono różne czynniki mające wpływ na rozwój i kształtowanie się klastrów. Do najważniejszych należy zaliczyć uwarunkowania historyczne, tradycje wynikające z istnienia określonego

⁶ Stan na koniec 2010 r.

⁷ <http://umwo.opole.pl/serwis/index.php?id=1898> [dostęp: 15.09.2011].

Tabela 1. Ocena znaczenia czynników dla rozwoju klastrów w województwie opolskim (%)

Wyszczególnienie	Nie-istotny	Mało ważny	Średnio ważny	Ważny	Bardzo ważny
Stosowanie preferencji w dostępie do środków finansowych	0	20	27	40	13
Tworzenie centrów technologii, inkubatorów na potrzeby klastrów, komórek organizacyjnych ds. klastrów w urzędach administracji samorządowej	0	0	27	40	33
Kształtowanie infrastruktury technicznej na potrzeby klastrów	0	6	27	40	27
Identyfikacja potencjalnych klastrów	0	7	20	53	20
Działania na rzecz promocji klastrów ze środków publicznych	0	7	40	47	6
Raporty, analizy dotyczące inicjatyw klastrowych i klastrów	0	13	60	13	14
Wskazanie przykładów dobrych praktyk	0	0	13	47	40
Istniejący potencjał branż województwa opolskiego (drzewnej, chemicznej, turystycznej, IT, budowlanej, rolno-spożywczej)	0	0	0	33	67
Specyfika województwa (położenie, świadomość wspólnych celów, mentalność, krótkie kanały informacyjne)	0	0	20	53	27
Istnienie silnego rynku lokalnego	0	0	20	60	20

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

typu działalności na danym obszarze, dostęp do zasobów naturalnych, łatwość dostępu do dużego rynku zbytu oraz do zaplecza naukowo-badawczego⁸. Badając czynniki mające największy wpływ na rozwój klastrów w województwie opolskim, eksperci wymieniają⁹: istniejący potencjał branż województwa opolskiego (drzewnej, chemicznej, turystycznej, IT, budowlanej, rolno-spożywczej) (100%), wskazanie przykładów dobrych praktyk (87%), specyfikę województwa (położenie, świadomość wspólnych celów, mentalność, krótkie kanały informacyjne) (80%), istnienie silnego rynku lokalnego (80%) oraz dostęp do wiedzy, innowacji oraz zasobów (80%) – zob. tab. 1.

Za najmniej ważne czynniki wpływające na rozwój klastrów uznano konkurencyjność gospodarki regionów sąsiednich (47%) oraz raporty, analizy dotyczące inicjatyw klastrowych i klastrów (27%).

⁸ S. Dyrda-Maciałek, *Badanie marketingowych uwarunkowań funkcjonowania klastrów turystycznych*, Zabrze 2010, s. 67, <http://delibra.bg.polsl.pl/Content/1159/DOKTORAT+-+Sylwia+Dyrda-Macia%C5%82ek+,+Badanie+marketingowych+uwarunkowa%C5%84+funkcjonowania+klastr%C3%B3w+turystyczn.pdf> [dostęp: 15.09.2011].

⁹ Pod uwagę wzięto odpowiedzi: średnio ważny, ważny, bardzo ważny.

Tabela 2. Ocena znaczenia potencjalnych barier w rozwoju klastrów w województwie opolskim (%)

Wyszczególnienie	Nie-istotna	Mało ważna	Średnio ważna	Ważna	Bardzo ważna
Finansowanie rozwoju	0	0	20	60	20
Brak przekonania, zaufania przedsiębiorców do przystępowania do inicjatyw klastrowych/klastrów	0	0	0	27	73
Odływ kadr do województw/aglomeracji ościennych (Wrocław, Górny Śląsk) i krajów (Niemcy oraz inne kraje zachodnie UE)	0	13	20	47	20
Silna pozycja regionów sąsiadujących z Opolszczyzną	0	20	53	27	0
Rosnąca konkurencyjność towarów azjatyckich (szczególnie w sektorach tradycyjnych)	0	20	53	27	0
Zbyt mały udział nauki opolskiej w badaniach nad wiodącymi technologiami	0	0	34	33	33
Brak praktycznej współpracy (nauka – gospodarka) w zakresie wdrożeń	0	0	0	40	60
Brak strategii rozwoju firm	0	0	20	47	33
Brak świadomości w zakresie inicjatyw klastrowych/klastrów	0	0	7	60	33
Wielkość województwa	27	27	40	6	0
Dezintegracja i silne zróżnicowanie przestrzenne pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego	0	26	67	7	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Spośród wielu barier stojących na drodze rozwoju klastrów (zob. tab. 2), za najważniejsze¹⁰ eksperci uważają: brak praktycznej współpracy (nauka – gospodarka) w zakresie wdrożeń (100%), brak przekonania, zaufania przedsiębiorców do przystępowania do inicjatyw klastrowych/klastrów (100%), brak świadomości w zakresie inicjatyw klastrowych/klastrów (93%). Za najmniej znaczące bariery w rozwoju inicjatyw klastrowych w województwie opolskim uznaje się silną pozycję regionów sąsiadujących z Opolszczyzną (27%), rosnącą konkurencyjność towarów azjatyckich (szczególnie w sektorach tradycyjnych) (27%), dezintegrację i silne zróżnicowanie przestrzenne pod względem poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego (7%), wielkość województwa (6%)¹¹.

¹⁰ Pod uwagę wzięto odpowiedzi: ważny, bardzo ważny.

¹¹ A. Tłuczak, M. Szewczyk, B. Ruszczak, *Organizacja badania...*, s. 139.

4. Wpływ rozwoju klastrów na lokalną gospodarkę

Powstanie i rozwój inicjatyw klastrowych ma niewątpliwie pozytywny wpływ na lokalną gospodarkę (zob. tab. 3). Rozwój klastrów na Opolszczyźnie wywrze największy¹² wpływ na wzmocnienie pozycji firm w jednej lub kilku obecnych w województwie branżach (100%), na tworzenie nowych miejsc pracy, zawodów, kwalifikacji (100%) i na szybszy wzrost gospodarczy województwa (100%). Tworzenie inicjatyw klastrowych wywrze niewielki wpływ na polepszenie współpracy Opolszczyzny z sąsiadującymi województwami oraz regionami czeskimi¹³.

Tabela 3. Ocena wpływu powstania klastrów na lokalną gospodarkę (%)

Wyszczególnienie	Tak	Raczej tak	Raczej nie	Nie
Wzmocnienie firm w jednej lub kilku obecnych w województwie branżach	20	80	0	0
Powstanie firm w jednej lub kilku nowych dla województwa branżach	13	73	14	0
Specjalizacja małych i średnich przedsiębiorstw	13	80	7	0
Tworzenie nowych miejsc pracy, zawodów, kwalifikacji	20	80	0	0
Lepsze wykorzystanie dotychczasowych walorów województwa	20	53	27	0
Szybszy wzrost gospodarczy województwa	33	67	0	0
Polepszenie współpracy z sąsiadującymi z Opolszczyzną województwami	13	47	40	0
Polepszenie współpracy z sąsiadującymi z Opolszczyzną regionami czeskimi	27	40	33	0
Tworzenie nowych sieci współpracy naukowo-biznesowej, powiązań kooperacyjnych	60	33	7	0
Tworzenie nowych środowisk edukacyjnych, naukowych i tematycznych	46	47	7	0

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

5. Projekcja rozwoju klastrów w województwie opolskim do 2025 roku

Czynnikiem mającym ogromny wpływ na rozwój klastrów jest sposób finansowania jego działalności. Głównymi źródłami finansowania klastrów w woje-

¹² Pod uwagę wzięto odpowiedzi: tak i raczej tak.

¹³ A. Tłuczak, M. Szewczyk, B. Ruszczak, *Organizacja badania...*, s. 141.

wództwie opolskim w latach 2015-2025 będą środki własne i środki z funduszy europejskich – łącznie ponad 60% (zob. tab. 4). W opinii badanych można zauważyć, że udział środków z funduszy europejskich w latach 2015-2025 zmniejszy się na korzyść środków własnych.

Tabela 4. Struktura nakładów na rozwój inicjatyw klastrów/klastrów w województwie opolskim w latach 2015, 2020, 2025 (%)

Finansowanie	2015	2020	2025
Ze środków własnych	23	32	41
Ze środków lokalnych	17	18	19
Ze środków centralnych	15	13	10
Z funduszy europejskich	40	28	15
Z fundacji, stowarzyszeń	2	3	3
Ze środków prywatnych	2	4	7
Ze środków zagranicznych, pozyskanych z innych źródeł niż unijne, współpracy bilateralnej	1	2	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie wyników badania.

Eksperti zostali również poproszeni o ocenę liczby klastrów/inicjatyw klastrów w województwie opolskim i stwierdzili, że:

- w 2015 r. liczba inicjatyw klastrów oraz klastrów w województwie opolskim wzrosła w porównaniu z 2010 r. o 18%,
- w 2020 r. liczba inicjatyw klastrów oraz klastrów w województwie opolskim wzrosła w porównaniu z 2010 r. o 25%,
- w 2025 r. liczba inicjatyw klastrów oraz klastrów w województwie opolskim wzrosła w porównaniu z 2010 r. o 24%.

W swych opiniach eksperci podkreślili różnorodność potencjalnych klastrów w województwie opolskim, z jednej strony wyróżnili klastry skupiające podmioty jednej branży (np. przemysłu spożywczego), a z drugiej – przeciwstawili im klastry skupiające podmioty z kilku branż (np. rolnictwa, rolnictwa ekologicznego, przemysłu spożywczego, handlu, produktów regionalnych, turystyki, zakwaterowania, gastronomii, doradztwa, konsultingu). Stanowi to czynnik, który uzasadnia zainteresowanie władz regionalnych wspieraniem inicjatyw klastrów. Jako branże, w których najbardziej prawdopodobne jest powstanie klastrów, eksperci wskazali: wytwarzanie energii (w tym ze źródeł odnawialnych), rolnictwo (w tym ekologiczne), przemysł spożywczy, przemysł chemiczny, branżę drzewną oraz turystykę, zakwaterowanie i gastronomię. W przypadku wielu innych branż wskazano odpowiedź: prawdopodobne. Tak stało się m.in. w przypadku technologii informatycznych, branży medycznej, ochrony zdrowia, nauki i szkolnictwa,

budownictwa, transportu, logistyki, innowacyjnych technologii, gospodarowania odpadami, odzysku surowców oraz produktów regionalnych.

Jako branże, w których najbardziej prawdopodobne jest przetrwanie klastrów (jeżeli wcześniej powstaną), eksperci wskazali: wytwarzanie energii (w tym ze źródeł odnawialnych), przemysł spożywczy, przemysł chemiczny, branżę drzewną oraz turystykę, zakwaterowanie i gastronomię. W przypadku wielu innych branż często wskazano odpowiedź: prawdopodobne. Tak stało się m.in. w przypadku rolnictwa (w tym ekologicznego), technologii informatycznych, branży medycznej, ochrony zdrowia, nauki i szkolnictwa, budownictwa, transportu, logistyki, innowacyjnych technologii, gospodarowania odpadami, odzysku surowców oraz produktów regionalnych¹⁴.

6. Podsumowanie

Analiza potencjału klastrów w województwie opolskim wskazuje na szerokie możliwości ich rozwoju. Eksperci uważają, że do czynników mających największe znaczenie dla rozwoju klastrów w Opolskiem, zaliczyć można m.in. istniejący potencjał branż województwa (drzewnej, chemicznej, turystycznej, IT, budowlanej, rolno-spożywczej). Klastry mogą powstawać, gdy na danym terenie określona branża jest odpowiednio licznie reprezentowana. Mimo to w procesie kształtowania struktury klastra pomocne mogą być: identyfikacja potencjalnych klastrów, kształtowanie infrastruktury technicznej na potrzeby klastrów oraz wskazanie przykładów dobrych praktyk.

Czynnikami zagrażającymi rozwojowi klastrów w województwie opolskim są nie tylko te wymienione przez ekspertów jako najistotniejsze (brak praktycznej współpracy nauka–gospodarka w zakresie wdrożeń, brak przekonania, zaufania przedsiębiorców do przystępowania do inicjatyw klastrowych/klastrów, brak świadomości w zakresie inicjatyw klastrowych/klastrów), ale także wpływający czas. Deficyt szybkiego, realnego, zakrojonego na odpowiednią skalę wsparcia może prowadzić do spadku zainteresowania tworzeniem klastrów.

Pozytywny wpływ klastrów na gospodarkę województwa opolskiego jest niepodważalny: nie tylko wpływają na umocnienie pozycji firmy w danej branży, ale i na zwiększenie specjalizacji małych i średnich przedsiębiorstw, tworzenie nowych miejsc pracy, zawodów, kwalifikacji, zwiększenie wzrostu gospodarczego oraz poprawę wykorzystania walorów gospodarczo-społecznych, jakimi dysponuje województwo. W ramach badania została dokonana projekcja tendencji rozwojowych klastrów w województwie opolskim. Przewiduje się, że ich liczba

¹⁴ A. Tłuczak, M. Szewczyk, B. Ruszczak, *Organizacja badania...*, s. 141-165.

wzrośnie o 18% w 2015 r., o 25% w 2020 r. (w porównaniu z 2010 r.), a potem nastąpi wyhamowanie tendencji wzrostowej (w 2025 r. przewidywany jest wzrost o 24% w porównaniu z 2010 r.).

Literatura

- Dyrda-Maciałek S., *Badanie marketingowych uwarunkowań funkcjonowania klastrów turystycznych*, Zabrze 2010, www.delibra.bg.polsl.pl/Content/1159/DOKTORAT+-+Sylwia+DyrdaMcia%C5%82ek+,+Badanie+marketingowych+uwarunkowa%C5%84+funkcjonowania+klastr%C3%B3w+turystyczn.pdf [dostęp: 15.09.2011].
- Karaś E., *Analiza inicjatyw klastrowych w województwie opolskim*, w: *Klastry i inicjatywy klastrowe w województwie opolskim*, red. W. Duczmał, W. Potwora, Wyd. IŚ, Opole 2011.
- Tłuczak A., Szewczyk M., Ruszczak B., *Organizacja badania „Projekcja inicjatyw klastrowych w województwie opolskim”*, w: *Projekcja inicjatyw klastrowych w województwie opolskim*, red. W. Duczmał, W. Potwora, Wyd. IŚ, Opole 2011.
- Polskie klastry i polityka klastrowa – raport otwarcia nt. polskiej polityki klastrowej*, PARP, www.pi.gov.pl/PARPFiles/file/klastry/Trescistale/Raportotwarciantpolskiejpolitykiklastrowej.pdf, [dostęp: 15.09.2011].